

48387
MT III 79

Knj. Op. 21980

GODINA II

— NOVI SAD —

FEBRUAR-MART 1956

POLJA

2-3
CENA 20 DIN.

MESEČNIK ZA KULTURU I UMETNOST

STERIJA IZMEĐU TRAGIČNOG OSEĆANJA ŽIVOTA I SMEHOTVORSTVA

MILAN TOKIN

Jovan Sterija Popović je poznat, ali najbolji rascvet našeg 18. veka. Ma koliko na prvi pogled ovo tvrdjenje izgledalo paradoksalno, jer se radi o ličnosti rođenoj na osvitku 19. veka, piscu koji se javlja krajem prve četvrtine veka, a čiji se život naglo gasi pri punom zakoračenju veka u svoju drugu polovinu.

Kulturne tradicije 18. veka odsudno su prevagnule kod Sterije nad svim ostalim. U tome je od presudnog značaja bio niz ličnih okolnosti. Jer ta kulturna tradicija 18. veka sve u znaku racionalističke poučitelosti, a tom racionalizmu pribegava Sterija — ovo izgleda kao paradoks, ali odista nije to — kao ustuku od tragičnog osećanja života, podloga je i celom njegovom književnom radu. Na slučaju Sterije može najočiglednije da se uoči u punom opsegu ono što se uobičajeno naziva *kulturna tradicija*, a kulturna tradicija, koja se u našim prilikama, ako ne uvek olujnim, a ono u znaku stalne vetrometine mora da čuva i zaštićuje kao plamen sveće ili užegnuti žižak, golim rukama pri olujnim vetruštinama mrklog mraka. U ovom slučaju moćice da se u potpunosti sagleda kako se taj plamen teško sačuvan. — samo ako ima koga da ga sačuva —, može da razgori, da stvori vrelu usijanje stvaralaštva, kada pod srećnim okolnostima dospe u dodir sa onim što nazivamo: talenat.

Sterija je najbolji procvat našeg građanstva 18. veka, onoga koje se nazvalo građanstvom, a koje je i vremenski omeđen baš ovim ovakvim nazivom. On svakako nije izričite negacije našeg patrijarhalnog, onog epsko-deseteračkog, osećanja života i ljudske sudbine, ali je približavanje ako ne evropskom u punom opsegu, a ono srednjeevropskom urbanom shvatanju života. Mnogi kulturni napor i foga građanstva upleteni su kao nevidljive, ali ipak osetne niti u ono što prethodi Steriji.

Jovan Sterija Popović — a ovdje imamo jednu dalju konstataciju koja zvuči kao paradoks, mada je daleko od toga — ma koliko da je taj krajnji rascvet našeg 18. veka, makoliko uobičajili da govorimo o njegovom konzervativizmu, iskoracavao je daleko pred

vremenom u kome je živeo. I po svom književnom radu, komediografskom i smehotvornom naročito, Sterija je u okviru svoga vremena bio odista moderan. U najlepšem i najplemenitijem smislu te reči.

Njegova pojava u našoj književnosti ima mnogo sličnosti s onim slikarima 18. veka, poniklim u potonjoj Vojvodini, u prvom redu sa njegovim dedom po majci Nikolom Neškovića, koji su vremenski nešto ranije prevazišli onu razvojnu fazu koja će od njih, zografa i molera, načiniti umetnike našeg baroknog i evropskog slikarstva. Sterija po svome shvatanju književne vokacije ne razlikuje se od tolikih naših pisaca vremena, svojih neposrednih prethodnika, pa i savremenika, svesnih ili nehotehenih sledbenika dositejevske prosvetčenosti, a koja je opet, samo jedan od vidova evropskog racionalizma. Za te pisce problem umetničkog uobličavanja ne postoji u opšte, za njih je osnovno i jedino pravilo estetika; do bro pisanje je isključivo ono, koje donosi maksimum *poučitelno polzovanja*. Samo to, i samo toliko. Odsutnost svake umetničke problematike skoro rastužuje. To bi u razvoju našeg likovnog izraza odgovaralo kao analogija onim ikonopiscima, tradicionalne vizantiskopravoslavne ikonografije, koji se u svome radu potčinjeno pridržavaju svetogorskih hermeneja i ruskih podli-nika.

Medjutim i kod Sterije, kao što biva kod onih talentom nadarenih: ono što je odista doživljeno iskustvo, uobličeno je umetničkim prekovom, tako da svakome postaje doživljaj dubok i trajan. Naravno, da se to pred Steriju nije postavljalo kao odredjen zadatak, već je i kod njega kao i kod onih prebidermajerskih zografa i molera tokom 18. veka bilo prevazilaženje, nadmašavanje zanata. Jer i oni su i smatrali a i sami sebe smatraju za zanatlije. Ali upoznavajući se evropskim slikarstvom, oni su se u trenucima svog najdoživljenijeg stvaranja oslobadjali svega onoga što je kod njih bio dotle naučen zanat i šturi zahtev praklike. Prevazilazeći esnafske šablone dostezali su do prave umetnosti. To važi za Nikolu Neškovića, za koga "... možemo reći nepreterajući, da s njima počanje moderno srpsko slikarstvo..." (M.

ZORŽ RUO

KLOVNOVI

Kolarić) a to isto, možemo reći i za njegovog unuka Steriju na književnom planu. I kod jednog i kod drugog bila nemerljiva: talenat, pa zatim niže uponavanje sa umetničkim postignućima Zapada, osvajanje i usvajanje evropskog obzorja, doneće to, da one premaše hermeneje i podlinike ma koje vrste. Naravno da je pri ovom jedinačenju i povlačenju uporednice puka slučajnost da srodnička okolnost, ma koliko ona po sebi bila od presudne važnosti u životnoj sudbini unuka Nikole Neškovića.

Jovan Sterija Popović, prvi u srpskoj književnosti daje i originalnu i umetnički uobličenu sliku — podvlači prisvojni pridev koji sledi — našeg života. To u tolikoj meri, koliko je i prvi naš originalni neimar smehotvorstva. Te okolnosti povezane su isto toliko sa primljenom kulturnom tradicijom 18. veka, i osvojenim evropskim obzorjem, koliko i sa njegovim pribegavanjem racionalističkoj askezi kao ustuku od životne teskobe. Intimna po-

(Nastavak na 17. str.)

LOT: Ja hoću da branim apstraktnu umetnost, jer je to poezija. Dakle, postoji poezija načina a to je ono što je izvrsno u apstraktnoj umetnosti, to je nepresušna invencija prosedea od kojih su mnogi izvesni svojim novinama, svojom bizarnošću i ne znam još kojom ljupkošću.

EVOLUCIJA JE JEDNA SPIRALA

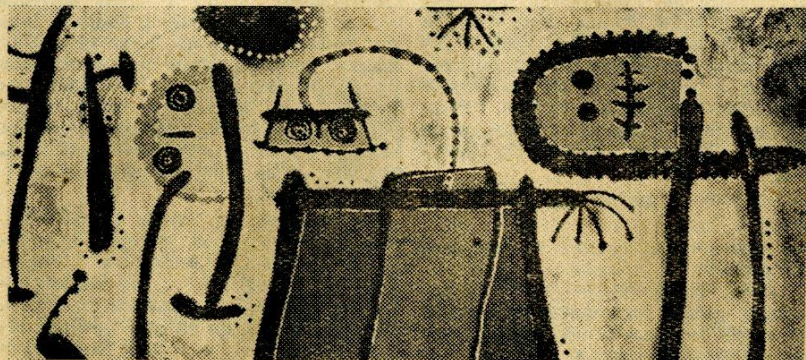
LOT: ... Treba znati da je evolucija umetnosti ista kao i hod napred, orijentisana u suprotnom smislu od onog što je već učinjeno. Jer mi znamo vrlo dobro još od Getea da se evolucija vrši u obliku spirale. Ona sadrži u sebi ovu spiralu...

LORAN: To je zaista spirala, to nije prava linija koja ide ka apsolutnom.

MATIE: Da li može jedan slikar iz 1956 godine slikati kao da nije bilo ni impresionizma, ni kubizma?

LORAN: Ako jedan naročiti duh dodje, on slika onako kako nadje za shodno i kako mu to talenat nalaže.

OZAM: Izgleda mi da smo sada u srcu problema jer svojstveno je geniju da bude neočekivan. Ako se očekuje, ako sledi jednu evoluciju, to je onda vrlo prosto, on je konformist. Ali ako nadje neku drugu formu, onda nije konformist, on stvara vrednu umetnost... (Preveo: M. ŠJAKOVIĆ)

Huan Miro

SLIKA NA PLATNU

(Nastavak sa 1. str.)

vezanost Sterijinog smehotvorstva i tragičnog osećanja života mnogo je veća i produbljenija nego što se to do sad zaključivalo. Ako je Kirkegor za sebe napisao: „Smešao sam komično i tragično. Vi mi se smežete, ja grcam“, Sterija je mogao da tome doda za sebe parodistički, da je to mesto njega učinio život. Bez njegovog učešća.

Tragičnost njegovog života skoro je potresna, ne samo po onoj životnoj teškobi, koja neminovno dolazi od drugih, po onome što su baš ti drugi, taj pakao, pa sve jedno koliko to oni bili svesno ili nehoteno, već i po onom čisto sudbinskom, što sobom i u sebi nosi svaki čovek kao mikrokozam. Sterijina agonija, a to je ono: borba života i smrti, borba pri kojoj je jasno koja će strana odneti najzad pobeđu — počinje već samim njegovim rođenjem. Telesna slabost i bolesti, povlače se kao stalan lajtmotiv kroz sve izjave o samome sebi, kroz sva njegova dela, intimno zadiru u njegovo stvaranje uslovljujući i mnoge njihove komponente. Sve jedno je, da li se na sve ove slabosti on žali parodistički ili setnim humorom (tegotu jadicovke naslućujemo tek sasvim pri kraju života). Sve te slabosti on uspešno nadvladava samo i jedino koncentrisanim naporima, smehotvorstvom isto tako. I radom do samozaborava.

A uporedo sa tom unutrašnjom, sudbinskom uslovljenošću, Sterijin život potresaju tragični udari i nepreboli, koje je odista teško izdvojiti iz konteksta ovog tragičnog osećanja života. Ono što se uobičajeno zove: udarac sudbine, a što uvek ima dva izvora, dve sile podjednako nemejljive i nepoznate: ljudi i udesi, na njega deluju podjednako kao teške traume.

To su, možemo ih nabrojati — mi-

slim one najteže, najveće i najvidnije — pre svega: sukob s ocem u prelazu iz detinjstva u dečastvo, zbog pokušaja da mu prekrati dalje školovanje jer otac želi da od sina načini trgovca i vernog adepta čaršiskog duha. Pa zatim, smrt toliko voljene matere, baš u vreme dok je u jeku borba s ocem za dalju svoju sudbinu. Nemilosrdno prekinuta ljubav tragičnom pogibijom verenice, je svakako treća ovakva trauma. Najzad, dva uzastopna teška razočarenja u savremenike, manje u ljude u Srbiji, pretežnije u one iz uže postojbine, potonje Vojvodine.

Dve poslednje traume stopljene u jedan neprebol koji je istovremeno značio za Steriju i probudjenu sumnju u kulturu, razočarenje, pa možda i sticanje uverenja u uzaludnost svake kulturne aktivnosti kao sredstva i puta za oplemenjavanje čoveka. Ta dva neprebola stopljena u jedan, za razliku od onih ranijih udara sudbine, neće moći da prevaziđe, ničim kompenzira niti nadvlada.

Dok bi drugog nekog baš ovo tragično osećanje života neminovno odvelo u romantično sa Sterijom nije to slučaj. Protivnik svake emfaze — kao da se nje pribojava — on sve želi da ozari onom gladnom svetlošću racionalizma koja je svojstvena 18 veku. Jer on pripada tome veku, veku u kome su korifeji i umetnosti a i nauka blagosmišeni sterci — mudraci, oni strpljivi, učeni, u nauku verujući. Nema on ništa zajedničkog sa tim 19 vekom, vekom odvažne mladosti, uskiptalih strasti i nestrljenja. Ako se dva pokoljenja smenjuju baš u tom znaku (poneki put, najčešće čak i tresku) suprotnosti, onda je to ovde bio slučaj više nego što je to bio između pokoljenja ovog Sterijinog i onog pre njega.

ZAPOČELI SMO NA KRAJU

Iskipelo je vrenje sna na otkucajima tvoga života.
Verovali smo.
Ma i na kraju zauvek smo se zagrlili.
Jednom. Prvi put.
Sve je bilo kao kad kuršum proleti.

STANOVNIK

Pleo si mrežu kao nit pauka.
Uselio si se u mene.
Svezao si moje srce jer si otac naše dece.

TESTAMENT

Kad nam meso istruli i zamirise na memlu
Srešćemo se.
Nastaće dani mirisa polja i topola i proleća.
Sa vama ćemo slušati sirene zova.

MOZDA

Sapat: Piše.
Klimnuše glavom.
A ja: samo sam zagrcnula zubor života.

Možda.
Odronilo se.
Olovo. Tuč. Jubileji.
Da ćutim bubnjarače mi dah.
Zato kažem: treba govoriti. Sokove čuditi.

Ponovi: ona piše.
Možda sam napisala.

Marija ČALENIC-Šoti

DEVOJKA KOJA SE VARA

Na vrhovima mojih koraka
šušti magla
kao krik srebrnog fazana
kao crveni korov u proleće
(daleko od sećanja ovo je sad)
posle noćnog susreta
Mala moja sijalice
žuta poput lotosovog cveta
ljuljaš se na istočnom vetru
između zmijskih masnih grana
što se tu topiš.
Jer trouglovi belog zuje ziskasto
kroz šiblje mladih lipa.

Ja više nisam sanjiv!
žao mi je; dovoljan sam sam sebi
Devojko iz toplog događaja
usne mržnje od beskrvnih latica
ja ne umirem i to nisam rekao
volim da tiho govorim, ne umirem za tebe.
I noći su te opile
Iako donosiš kruškinog cveća
ja požudno grizem mleko magla
krvavim usnama.
Opameći se dok nisi prezrena
Ja ti ne lažem!

Sid, 1955.

Milorad ŠARAO